

№ 90 (7631) ● 1994 сүл атырдыах мыйын 4 күнэ. Чэппиэр ● Сыаната—146 солкуобай 15 харчы.

Ардаа бөлөх сарниглар байманын сулуусналаахтара Германиятан тахсалларыгар байманын техниканы илдэ кэлбнт эрэ буолбэкка, туһанинаах немецкэй институттарга со-бүлэһимээрэн Вюнедорфа турбут гарнизон терри-ториятынаады биир дьиз истизиятын көтүрөн (спил-монна) тутууга туһанил-лыахтара дьин дойдуда-рыгар угаарбыттара.

(PHTA—CSTA).

НЭҢИЛИЭКТЭР ДЬААЛТАЛАРЫН
БАҢЫЛЫКТАРЫН СУБЭ МУНЬАХТАРЫТТАН

сө нулаған. Быйыл илиинбитигэр баара-суоҕа 465
кулуну туттубут, ити ааспыт сыллааҕы көрдөрүүбү-
түгэр 1208 төбөнөн тийибэт. Сана төрүүх уонна ула-
хан сылгы көннүлүн олүүтэ салбаан таһа турар.
Ол курдун, уопсайа 374 кулуну, 419 улахан сыл-
гыны туһата суох сүтэрдибит. Ити инттан «Мугу-
дай» сылгы заводу 105 кулуну, 198 улахан сылгыны
мүлчү тутта.

Урукку курдук ээлимизин буолбакка, быыл туорахтаах культуралар уонна сүөһү абылыгар анаан ыныы үлэлэрин сорох баайнай ханаайыстыбалара итинэн сир өҥөһүүтүнэн дьарыктанар дыбуус ассоциациялар, бурдугу үүннэрүүтүнэн анаан-минээн дьарыктанар тэриллнитэр ыптылар. Сизэ бурдуга 1592 тонна кондициятар тийэ ыраастаммыта, 2700 гектарга хаары чигэтти барбыта, баайналарга 5100 тонна ноһом киллэриллибитэ, 3600 гектарга сини саппарыллыбыта. Ыныы үлэлэрэ көмүгөр сабадаммыттара. Ол түмүгэр туорахтаах культуралар барыта 3050 гектарга, ол иһигэр дьэнимизэ 1691, сахизинизэ 369, абизэ 990 гектарга кылгас агрономическай болдьоххо ышыллыбыттара. Оттон сүөһү абылыгар анаан 1359 гектарга үлэ ыптыллыбыта, ити иһиттан күөх үүнүүтэ 1109, сиивлэсэ 250 гектарга. Быыл 959 тонна күөх үүнүүнү ыларга суоттаныллар. Улууска хортуоппуй 80,5 гектарга олордулунна, хаппыста 8,5 гектарга үүннэрилиһэ. Эрдэгээни наары хорутуу 1979 гектарга ыптыллахтаах, бу көлүнгө ардахтардан хорутуу, сир тэптэстэхин тохтоуллан турар. Кыах баарынан үлэ бара сатыыр.

Ардагтар балысханлык түзөңнөр, үгүс үрөхтөр ууга бардылар. Ошон алаастартан, уута суох үрүя-харыйа сирдэртэн, өтөхтөргөн сабалан табаарысты-балар, бааһынай хаһайыстыбалара, чаһыһайдар сүөһү аһылытын сорогуоттааһыны са-ла сабалаан эрэллэрин туһу-нан информациялаатылар. Холобур, Чакыр нэһилик-тин дыаһалтатын баһылыга А. М. Кириллы дуогабар баһылытынан быһыд 420 тонна үүтү туттарыахтаа-рым, итинтэн сыл агырыгар 256, ол иһинтэн 24 тоннага нэһиликкэнттэн хомуллубутун, уопсайа 1700 тонна оту бөлөмнүр соруктаахтары, итинтэн бааһынай хаһайыстыбалара 900, нэһиликкэны 800 тонна дорооххой аһылыкка наадыһалларын, субу күн-үэртэ кэбиһинэн 30-ча, бутулунан 70-ча тонна ор-тоохторун туһунан иһитинилэрдэ. Отгон Хаһахсыт нэ-һиликкэни дыаһалтатын баһылыга Н. Д. Поисеев үүтү сүөтэһинэн туттарыы элбэһиттэн дыксииһин туһу-нан эттэ, ол эрэһир дуогабардаах үүттэрин сорууда-туолар кыахтааһын ыйда. Субу күннэртэ 20 элени, 250 киһи оттообун үлэтигэр турумууттарын, ол-гыннан баран ардагтар мэхойдөөһүннөр 25 эрэ тонна

Чурапчы орто оскулатын иһинэн тариллибит «Саһарҕа» оҕо лаазырыгар Мындабайыга Икстын Кутдаа киирэн сылгынан таахстым.

Лаабырбыт от ыйын бастагы күнүттөн ачылла-
быта. Икки сезонунан ба-
рыта 41 оло сыннанына.

Начальнигынан оскуола-
зууһа А. П. Каркина,
интээччилэринэн учуутал-
лар М. Е. Местникова, Л.
Д. Спиридонова, Е. К.
Карпова үлэлэттилэр.

КУӨХ САҒЫН УОННА ОБОЛОР

Сыннылаанмыт устата лаазыры кытта хардарыта учууталларбыт тарыйиыла сылдьан концерт көрдөрүбүт, довордохуу биэчиргэр кытыныныбыт.

Амма өрүскэ дуохуйа сөгүөлэстэбит. Бу лаазыра сыныааммытым үгүмнууллубат өйдөбүлү хаала

конкурс, саярхон сайн Күх сайны үчүгэйд
ннэгэтэ орду үчүгэйдг агарыныг иин ту
бардылар. байм унна атын ороло
«Дабан» оро спортивнай аатгарыгтн Александр

нэвчилнлэхтэрин азьнаа. Быйыл 1400 тонна амы-
лыкна наадыналларын дөйдуттан буларга суотта-
наллар эбиет. Арай Хадаар нэвчилэлтин дьаһалтатын
баһылыга Р. Р. Луковцев быйыл 1600 тонна оту-
содуопкалыахтаахтарын сорох алаастарын аһыга
салаабытынан, үрөхтэрэ ууга былдьанан сытаранан
дөйдуттан агарын эрэ курдугу булар балаһыаньы-
лаахтарын, ол иһин Нуотараба бикр эвенову таһаар-
быттарын, өрүскэ Хатаска оттуур былааннаахтарын
туһунан эттэ. Валынги туругунан 38 тонна нэви-
чиллэхтэрдэ үһү.

—Сыл аңарыгар,—диэт Хоптофо нэһилиэтин дьаһалтатын баһыдыга Н. А. Филиппов,—баһынай хаһаайыстыбалара дуосабарддах үүтэрин 48 бырыһыаны туттардылар. Сорудахыт барыта—430 тонна үрүт илгэ. Ити өһүттэн нэһилиэниэ ирэтэ 300 тонна. Билигин туругунан туттарыбыт кыра, ол кыһан баран маллар манча күһүн үүтү туттарыахтара, баһынайдар дарааны хаалсыбаттара буолуо. Онон толордорбут дьэн үлэлэһүбүт. Быйыл 1900 тонна сүөһү аһылыгын сөбүтүөһүсүлүөхтээхпит. Билигин туругунан 50-ча тонна нэһилилээхпит. От балаачча үүннэ, күндүл туран биардэр ылабахтаһар бадалаахпыт, ону таһынан 90 гектарга күөх айылаахпыт. Биэр элбүтү өнө.

Иги курдук Одыулуунга Н. Н. Шестаков, Хатылтан М. М. Петров, «Мутудай» сылга заводустан И. А. Пинягин, Төлөйтөн И. Н. Аммосов, Алабартан В. М. Ефимов, Вахсы Толоонуттан С. С. Ноговицын, Кызыннаахтан В. М. Ядрихинский, Кызынахтан П. Ф. Максимов, Сылаятан И. В. Башарин, Мырылаттан Д. Р. Батарин, Болугуртан Н. Г. Михайлов, улуус кииниттан А. Р. Саргыдаев, Мэлдяхситтан Н. В. Портягин информациялара ийитилиннэ. Ону таһынан үүтү тутууга эт-үүт комбинатын технологи Е. Р. Попова, куораттыкырын нини трассаны уонна нэһиликтэрдээки суоллары онорторуу боштуруулар суолу тутар-оромуонунуур учаастак начальнига В. Н. Елгараев, нэһиликтэри сибээс онголорунан экиниэ суох хааччылыыга сибээс үзүлгүн начальнига В. Е. Ефремов баһаарылары биэрдилэр. Ити кииниттан улуус финансовай туругар, ветеринарай сулуула үлэтин тулсарыыга, динэ кэргэни саймылары туһаайылыларыгар—«Тиэргэн» тускул бармылар, «Илин эгэр» программа олоххо киириитигэр нэһиликтэр дыаалталарын баһылыктара туугунан көмөлөһүүхтээхтэригар, кыттаахтаахтарыгар болломтолорун ууралларыгар кикэ кэпсэтин буолан ааста, ичинни тосхолдоо бөлүктөннүлэр.

Сүбэ муниахха дуогабардаах үүтү туттарыы, сүөһү аһылыгын соботуомсалааһыны тэрийии боппу-дуостарыгар сүрүн дакыллаты тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига В. П. Чичиринаров өҥө-до. Оттон бу баһаарыылаах түмсүүкү удуус дыһал-татын баһылыга Н. С. Сивцев салаһан, сүрүннээн ээстэ.

С. АЛЕКСЕЕВ

Петровна, Могрена Егоровна, Людмила Дмитриевна, Евдокия Константиновна, поварабытар Анна Прокасьевна, улаханнык махтаабыт.

Инникитын да маным
лаабырдар аһылан элбэ
одо ымыһалаһнарын ту
һалаахтык атаарыахтарын
эт-хаан өртүгүн чэбдиги
риахтарын, үүнэр үөрөх
дьыһаан көрсө сана мүҥ
уох муһунуохтарын ба
дырабын.

Юля ПОСЕЛЬСКАЯ.
Чуранчы сэд.

Москва, Пречистенская
Художественная академия

ларын саалаларыгар «Рос-
сия музейдарын сыанна-
старын реставрацияды-
быт» дигэн быыстаппа аһы-
лыппа. Мавна 12 сүрүн
реставрациялыыр киникэр
үлэлэрэ туруорулуунулар.
Сылдыбыт дьон болжом-
толорун танаралар мөр-
сүөннэрэ, фрескалар, нуу-
ча былыргы иһиэ, кера-
мическай оноһуктар, та-
нара дьыһын үлэһиттэрин
танастара-саптара, о.д.а.
тартылар.

Снимок: Сретенский
нирзс. 18-с уйа. Акаде-
мик Грабарь аатынан науч-
най-реставрациялыыр киин

(РНТА—ССТА).

МАХТАЛЛААХ НОРУОТУН ААТЫТТАН

«Саха сирэ» хаһыат суруйбутун курдук, бу сыл от ыйын 7 күнүгэр Санкт-Петербург куоракка билиннэ биир дойдулаахпыттар, саха норуотун улууччулаах уолугар С. А. Новгородовка пааматынньык туруоруллубута. Ол аһыллымытыгар сылдьыбыт биир дойдулаахпыт, филологическай наука доктора Е. Н. Коркина «Сага олох» хаһыакка тураппытыгар анаан маннык суругу ыйтта.

Мантан аллара Евдокия Иннокентьевна суругун бачээттинбит.

Быйыл от ыйын 7 күнүгэр Санкт-Петербург Смоленскай кылабыһатыгар саха охук биир чулуу уолугар, түг хараҕага олохтот төрөөбүт норуотун үөрэх сырдыгар таһаарар туһугар бары сыратын, күүһүн-кудугун, олохун биэрбит сахалартан маннайгы тыл үөрэхтээдэр, сырдатааччытыгар С. А. Новгородовка Саха Республикатын правительствотун аатыттан пааматынньык туруоруллубута.

С. А. Новгородов букайын эдэр сааһыттан, өссө Дьонуускайдаагы реальный училищега үөрэниэринэн саха норуотун үөрэхтир табыгастаах суолу булар туһугар турунан үлэлээн барбыта. Кини ол сылларга суруйбут «Төрөөбүт соругум» дьин хохонугар бу курдук эппитэ бүгүн билигини бөркө сөхтөрөр, долгутар.

Үлэлэбит кэскилим,
Төрөөбүт соругум дьин
Саха эрэдээххэ
Саргыны салайарга
Санаанар сылдыабын.

Саҕастарын барахсаттар!

Дьонум сордохтору
Дьолго тинээрэргэ
Дьохунанан сылдыабын,
Довотторум оворот!
Саха улаанхай
Дьоло томтойуор,
Өрөгөйө үрдүөр,
Бааһа барбарлар,
Быйаҥа дэлэйиэр,
Өйө-санаата уһуор,
Үөрэҥ дьиринтэр дьиритин...
Оҕорбут оҕоһуум
Ордун үчүгэй буолан иһиэ,
Тэрийбит тэрээһиним
Толгунан иһиэҥ,
Санаабыт санаам
Сарсарда айы сайдан,
Күнүс айы күүһүрэн,
Кинээс айы кэбээрэн,
Түүн айы түмүктэнэн иһиэҥ,
Өйдөөбүт ойум
Өбүллүө суоҕа,
Эпикт тылым
Өкчү-быһа
Мүччүрүһүө суоҕа!

1913 сыллаахха Санкт-Петербурдаагы университетка студент буолуобуттан тыл бөдөн үөрэхтээхтэрин салааларынан бу үлэтин салҕаан ыыппыта уонна 1916 сыллаахха латын алфавитыгар оҕоһулубут норуоттар икки ардыларыгар туттуллар фонетическай транскрипцияга олохуран саха саҕа суругун айа охсубута.

1917 сыллаагы олунньугаагы революция буоларын кытта кулун тутар ыйга Саха уобалаһын баһынай сахаларын маннайгы көгүл сьездэригэр дакылааттаан, В. М. Ионов оҕорбут

маннайгы «Сахалык сурук-бичик» дьин букайын бэйэтэ айбыт саҕа суругунан таһаарарга уураах ылынарар уонна кэлэн норуот үөрэҥин биллилээх үлэһитэ буолбут Н. К. Афанасьев көмөтүнэн ити букайы хаһыа-үйэҥэ 1917 с. баладан ыйыгар таһаартарар. Онтон 1922 сыллаахха «Бастаангы сурук-бичик» дьин үһүс букайы, «Аһар кинигэ» дьин хрестоматияны 1923 сыллаахха Петербурга бачээттэтэр.

С. А. Новгородов суруга олоххо кинигин киирэн, сахалык кинигэлэр, хаһыаттар, сурунааллар балааннаахтык тахсыталаан, оҕону, улахан дьону үөрэтэр оҕуоллар сир айы аһыллыталаан, сууттарга-тэрилтэлэргэ саҕа суруга улам туттуллан киирэн барар.

П. А. Ойуунускай саамай сөккө сыаналаабытынан, «С. А. Новгородов айбыт суруга урут улахан хаалыккаах, саха норуотугар культурнай революцияны оҕорорго модун быһаарылаах оруду оонньообута».

С. А. Новгородов айар үлэтин саамай үтүгүнэр элбэҥи онорор былааннаах сылдьан, 1924 с. олунньу 28 күнүгэр айыах хонун иһигэр ылдьан, олохтон өлөн туорабыта.

Кини олутта үөрэҥин, сайдыы суолугар саннык үктэс сатан эрэр саҕа омур улахан айыны, хомолтону үөснэппитэ.

Саха интеллигенциятын биллэр бэрэстэбинтэллэре суруйааччы А. Н. Софронов, В. В. Никифоров, М. И. Шадрин, РНА академига А. Н. Симонович, Саха сиригэр сыллааҥа

олоро сылдыабыт социал-демократ, суруйааччы В. Д. Виленинэ — Сибиряков културбан некрологтара бачааһы тахсыталаабыттар.

П. А. Ойуунускай, М. К. Аммосов, С. Н. Довской, П. К. О. Гаврилов, С. Н. Довской Саха правительствотун састааптаах Ленинградка тиниэн С. А. Новгородовы көмөсүтэ.

Пааматынньыгы аһыҥа Саха Республикатын Москватаагы Бастаангынай бэрэстэбинтэтин көмөлөөтөттү С. Н. Кудрявцев, Саха Республикатын Наукатын академиятын кылаабынай ученай-секретара, академик М. К. Гаврилова, Саха сиринээҥи Тыл, литература, история институтун суруйуучу научнай-сотруднига Е. И. Коркина, Санкт-Петербурдаагы Тыллары чинчийэр научнай институт үлэһиттэрин В. В. Розанова, Н. Я. Булатова, С. А. Новгородов кыһа, филологическай наука кандидата Е. С. Новгородова уо.д.а. тыл этилэр. Пааматынньыкка Саха Республикатын Президенин, правительствотун, Москватаагы Бастаангынай бэрэстэбинтэтибэтин ааттарыттан тыыннаах сибикилэр уурулунулар. Саха биллилээх ырыаһытара Иван Степанов, Нина Чигирева саҕа, нуучча тылларынан ырыа ыллаатылар.

Кинээс С. А. Новгородовка аналлаах ахтыы бачээрэ ытыллына. Күүрэниэх үлэтин, бүтүүн олохун төрөөбүт норуотугар, кини сайдыытыгар, үөрэҥинигэр анаабыт С. А. Новгородов аата саҕа норуотун өйүгэр-санаатыгар хаһаҥ да умуллубакка сылдыаҥа.

Е. КОРКИНА,

филологическая наука доктора,
профессор.

ОБЩЕСТВЕННАЯ ОЛОХ

«ДИАЛОГУ» БЭРКЭ СЭНГЭЭРДИМ

Бу дьыл бэс ыйын 17 күнүгэр «Диалог» дьин ааттаах Саха Республикатын быыбардааччыларын холбоһуга регистрациялам-

мыта. Мин итиннэ бөркө сэргин, сөбүлүү иһиттим, Тоҕо?

Уларыта тутуу бастагы сылларыгар демократия, иһитиннэрэн биллэрэн иһин күүһүрүөхтээгин туһунан үгүстүн эппиттэрэ. Кырдьык, урут истибэтэх иһитин, билбэтэх иһитин үгүһү бачээттэбиттэрэ, кэпсэбиттэрэ, салайааччылары быыбардааһын, оҕуот-

татыы курдук дьаһаллар ытыллар өтлөр. Ол улам-улам «умнуулан» иһэр. Россия Президиэ В. Н. Ельцин былааска киирээт этэн турардаах: «Билигин үрдүнү суулуут — норуот», — дьин. Ити чахчы буолуо эрэри, оҕуоха-маньаха дьэри сорох-сорохтор ону түмүөхтэрин баҕараллар. Билигин билигин улууспут са-

лайааччылар тугунан дьаһаллар, тугу үлэһиттэ сылдыаалларын үһү-тамах эрэ курдук истэбит. Мэлдьи харчы та биллибэт. Итинтэн да атыч астымат буолууну баҕарыахха сөп.

Олору туоратар, кини бэйэтин быраабын иһин бэйэтэ турунуохтаах, кини олохтор уларыттылар кинилэрэ, туох оҕоһулар норуотунан бэйэтинэн хон-

туруолланыахтаах. Оттон ону ситиһэргэ ити «Диалог» курдук быыбардааччылар холбоһуктарын тэринин наадалаах дин саныбын. Билигин да улууспутугар быыбардааччылар холбоһуктарын тэрийэн олоххо активнайдык ороһор позицияны ылар тоҕо сатаммыт?

ИННОКЕНТИЙ
ЕГОРОВ.

ОБҮГЭЛЭРБИТ ҮГЭСТЭРИНЭН

ОБОНУ ИТИИГЭ ТААБЫРЫН СУОЛТАТА

Норуот педагогикатыгар сүүнэ суолталаах үөрэтэр, иһэр средствионан элбэх үлэлэргэ таабырын буолан кэллэ. Билигин да иһинэ ол суолтата намыһаахтар бар өссө күүһүрдэ. Кини бастагы педагогическай суолтата оҕо бэйэтин этин-хаанын миһэтэлэринтэн саҕалаан бары тулалыыр эйгэтин дьин иһинээҥи, тэлгэтээҥи малы-салы, аһы-таҕаһы, сүөһүнү, үлэни-хамнаһы, айылҕаны уо.д.а. үөрэтэригэр, билэригэр, аан дойдуну биксэригэр сытар.

Таабырын — саамай былыргы, кылгас, норуот олохун-дьаһаҕын, дьарыгын кытта ыкса сибээстээх уусуран айымньы. Саха кинигэ тулатыгар тугу көрөрү-истэрин, билэрин — барытын таабырынга дьуһуйар. Омон хабар тейата олус кинэ. С. П. Ойуунскай 1975 с. таһаартарбыт «Саха таабырына» дьин хомуурунньугар 2855 таабырынны киллэрибэт. Онтон айылҕа көстүүлэригэр сыһыаннааҕа — 633, үүнээйигэ, өккө-маска — 132, хамсыыр-харамайга — 480, дьин сүөһүтүгэр, онно аналлаах тэриллэргэ — 179, олоххо, оҕоҕо, кини этигэр-хааныгар — 385, обществога, сыкуонига, итэҕэлгэ — 75, дьинээ-уонка, малга — 510, туттар сөккө-сэбиргэлгэ — 336, үөрөххө, наукага — 90. Балар таайтарар ааттарынан ыллаахха 750, ол аата, биирдик көстүүгэ, предметка 10-20 таабырын баар. Холобур: ый туһунан — 21, хаардаах төгүргөскө — 19, соҕуй оҕуоска — 28, кини хараҕар — 10, арҕахтаах эһэҕэ — 10, уо.д.а. Соҕотох бу хомуурунньуктан кини, оҕо өй, билин-нөрүү 2855 үөрэхтэһитигэр, тургутуһууттар аан дойду көстүүлэрин анаарар, хаһан-түөрөн толкуйдуур, билбэтэҥи билэр. Киниэхэ бары өртүнэн билиһин бээрэр буолан, таабырынны бары чинчийээччилэр норуот университета, академията дьин ааттыллар эбит.

Таабырын иһик суолтата — оҕону сайыннарыта.

Ол иһин «өй, тыл гимнастика» дьинилэр. Оҕо өйүн, толкуйдуурун сайыннаар, булутас, сытым өйгө уһуйар, тылын-өһүн, уус-уранык ойуулуур, дьуһуйар дьобурун, дууһатын изийитин уһугуннаар, нобуусу үөрэтинин дьобуҥ ылынарын бэлэмниир. Норуот педагогикатын туһунан науканы төрүттэбэт, ГДР наукаларын бочуоттаах доктор, академик Геннадий Нинадрович Волков: «Толкуйдааһын, билбиги өйгө хатааһын, өйү билиһинэн байытыл — таабырын сүүн аһа», — дьин.

Таабырынны ис хойоонун олоххо, дьарыкка тэниэни, ырытан толкуйдаан таайыллар. Холобур, иһтэнэр маассына туһунан: «Кулугур-халыгыр кулугуруур, титигер-татыгыр титигирин, тимар тирэхтээх, мас бааллаах үһү». «Дьиниһиэ-дьаһаһыа удаҕан баар үһү», «Иһинтэ суох да иһтэнэр, эрбөҥ суох да эргийэр баар үһү», «Хаамар да хаамар суолун ахсаанын билбэт баар үһү», «Иһбөччө-ахсаачыһа кыһа бар дьону маанылыыр, нөй дьонго күндүлүүр үһү», «Иһнэни сурук суруйар баар үһү», «Соҕуруу сир кыһа чоҕулуһа сүүрүн баар үһү». Бу сэттэ таабырынны маассына тыһа-ууһа, тас оҕоһуга, тохтообонно үлэһиэр, нинэлээҥа, туох туһалааҕа, ханна оҕоһулубута, дьахтар аһа буолара — барыта ырытан толкуйдаатахха тахсан көлөр.

Таайааччылар иһи ардыларыгар өй тургутуһуга барар. Ол ордук задача-таабырынны баар: «Бир кини баран испит, Корбута: аллара — хайы уонна мовой, үөһэ — хотой. Хайдах быһаммыт?» (Уһуктан). «Дьинэ көргөһө биэс уол баар. Хас биирдиклэре аһа балыстаахтар. Хас оҕонуй?» (Аһа).

Сорохор хохоннуу этиллэр, чабырдах таабырыннар эмнэ бааллар:

«Симилэххэ симилэн,

Бадаранга баталлан,
Дьүөдүө тиниһэн,
Тааска саһан,
Буорга булкуллан,
Күлүм-аллай күн-чөмчүүк
Күрүнэн олохтотун
Көрөөн-көрөөн
Күн-Айы дьонно булбуттар үһү» (Алмаас).

Таабырынны уус-уран тыл араас средстволара: эпитет, метафора, тэниһэни, дарбатан көрдөрүү уо.д.а. үгүс, фантазията дэлэй. Олор оҕо уус-уран тылын сайыннаараллар. Таабырынны мөлтөх киникэйэр, ыраа улаатар: «Уу саарыстыбатын мьадараал тойоно муора хааһыгар тахсан көмүс чыһынаах-хааннаах түөһүн имэринэ сытар үһү» (Баҕа), «Аһы атахтаах Араллаан бухатыр баар үһү» (Ооҕуй), «Аһыс былас урай-лаһыр муостаах улуу дойду оҕуһа баар үһү» (Таракаан).

Таабырын үһүс суолтата — оҕону майгы-сигили өртүнэн иһиттэ, Олоҕу, эйгэни иһитин хаһан көрдөрөр тыл уус-уран айымньытын айбыт норуотунан кини туттар иһини үөскөтөрүн таһынан, таабырынны үрдүктүк сманаланар.

1. Үөрөх, өй — «Аан дойдуга туохтан да күүстээх баар үһү», «Хараҕа да суогу харахтыл дьин баар үһү» (Үөрөх), «Көрдөхкө көстүбэт, саамай сыаналаах, саамай кэрэ баар үһү» (Өй), «Күннээдэр сырдык баар үһү» (Кырдьын).

2. Олох, дьин-көргөн — «Олус көрдөһөс да, хаһан да кырдыбат баар үһү» (Олох), «Бараа баһылык бастара бааллар үһү» (Иһа, аһа), «Күн сиригэр туохтан да күндү туох баары?» (Иһа), «Күннээдэр күндү, ыдааһар ыраас тугуй?» (Ого).

3. Үлэҥэ үтүө сыһыан — «Кини аймах айбыт аҕата

